

A Jézustársaság a missziók szolgálatában

Írta: REISZ ELEMÉR S. J.

Nagy alkotások mindig nagy eszményekből születnek. Jóbarát és ellenség egyaránt megegyezik abban, hogy Loyolai Szent Ignác alkotása, a Jézustársaság, egyike azoknak a szervezeteknek, amelyek emberileg fel nem mérhető szerephez jutottak az Egyház életében és az egész emberiség történetében. Sokan azonban nem tudják, hogy a Jézustársaság kezdetől fogva missziós, hithirdető rendnek indult s máig a hithirdetés teszi egyik legjelentősebb munkamezejét. A „hitel- lenek elsegítése az igazsághoz” (iuvare infideles): ez a vágy töl- tötötte be mind Loyolai Szent Ignácnak, mind első társainak a lelkét s ez az eszmény nyomta rá legjellegzetesebben pecsétjét a Társaság törvénykönyvére. A legújabbkori missziós írók nem alaptalanul tekintik a Jézustársaságot a korban legelső, szorosan vett missziós szervezetnek.

Az alábbiakban a rendelkezésünkre álló keret szűkös lehető- sége szerint rámutatunk a missziók szerepére a *Társaság megal- kulásában*, továbbá a missziós eszme megnyilatkozására a *Társaság alaptörvényeiben*, végül röviden vázoljuk azt a *munkát*, amelyet a Társaság 400 éves múltja folyamán a világmisszió szolgálatában kifejtett.

Történeti háttér

A 16. századot három tény avatja az emberiség történelmének egyik legkimagaslóbb korszakává.

Az egyik a *Conquista*, vagyis Spanyolországnak és Portugáliá- nak szinte mesébe illő hódításai az újonnan felfedezett világrésze- ken. Szinte egymást érik ennek a két versengő államnak világra- szóló sikerei.

CABRAL 1500-ban felfedezi Brazíliát. 1505 és 1515 között a portugál flotta megsemmisíti a muzulmán tengeri haderőt Indiában. Cortez 1519-ben

megveti lábát Mexikóban. 1520-21-ben Magelhães körülhajózza a földet. Mindezek az események forradalomszerű újdonságokat hoznak magukkal a két anyaország életében. 1516-ban a burgosi Junta (Indiai Tanács) az indiánoknak megadandó szabadság mellett foglal állást. Portugáliában számos néger vonja magára a nép bámész pillantását. 1512-ben a lisszaboni udvarban, a lehető legnagyobb fénnel fogadják a kongói „hercegek” egy küldöttségét. Ugyanott bocsátják útjára az első fekete-bőrű püspököt, aki már a portugál fővárosban végezte teológiai tanulmányait és utána visszatért San Salvadorba. Az Amerikából hazatérő flották tömegesen hozták az indián rabszolgákat. Még a szerzetesházak szolgaszemélyzetének jó része is ezekből az indiánokból vagy négeremből került ki. Soha a világtörténelem folyamán nem tárult fel annyira tágas látóhatár a kereszténység számára, mint ezekben a mozgalmas években. A *conquistador* ünnepelt hőssé és szinte áhitatos lelkesedés tárgyává magasztosult a tömeg szemében.

Ezek a felfedezések és hódítások természetesen gazdasági szempontból is lényegesen új helyzetet teremtettek, hiszen a világkereskedelem színterét a Földközi-tengerről áttették az Atlanti-óceánra, Velence kereskedelmi hegemoniáját pedig átjárták Portugália kezébe. Minket azonban sokkal inkább érdekelnek azok az új korszakot megnyitó következmények, amelyek a kereszténység életét érintették. Mind a két katolikus hatalom a felfedezések korszakának kezdetétől fogva tudatában volt azoknak az apostoli kötelességeknek, amelyek a koronájuk fennhatósága alá került új népek megtérítésével kapcsolatban merültek fel. VI. Sándor, II. Gyula és X. Leó nemcsak az új világrészek földrajzi elosztásában érvényesítették tekintélyüket a két birodalom közt felmerülő viták során, hanem azt is ismételten hangsúlyozták, hogy az államfőknek kötelességük az újonnan felfedezett színes népek megtérítését minden lehető módon előmozdítani. Erre nézve a legmesszebbmenő kiváltságokkal ruházták fel mind a portugál, mind a spanyol uralkodókat.

Ezek az államfők csakugyan szívükön viselték gyarmataik népeinek a megtérítését. Anyagi áldozatkészség szempontjából még elfogult történészek részéről sem érheti őket a szűkmarkúság vádja. Különféle intézkedéseik, amelyek a hithirdetés biztosítását és előmozdítását célozták, általában véve igen üdvösek voltak. Hogy legnemesebb elgondolásból fakadó rendelkezéseik sem mindig érték célt, annak legfőbb oka az volt, hogy a gyarmati hatóságok és végrehajtó közegek lelkében igen gyakran a Mammon lett úrrá. Bármennyire visszaszítónak tűnik is fel azonban egyik-másik kalandor természetű hódítónak kegyetlen, néha valósággal vérszomjas eljárása az újonnan felfedezett országok lakosságával szemben, mégis kétségbevonhatatlan, hogy mind a portugál, mind a spanyol királyok

lelkében, valamint a két ország kimagaslóbb egyéniségeiben élénken élt a „conquista espiritual” eszménye. A területi hódítások gondolatával párhuzamosan járt, sőt nem egyszer az előbbinek igazi sugallójává lett a lelkek meghódításának, az Egyház terjesztésének a gondolata.

A korszak e futólagos vázolásánál nem térhetünk ki közelebbi részletekre, akár a gyarmatosítási módszerek ismertetése és bírálata szempontjából, akár pedig a hittedterjesztésben követett akkori eljárásra nézve, csak annyit említünk meg, hogy jóllehet a dominikánus és ferences hithirdetőknek sokat kellett panaszkodniuk a hódítók és gyarmatosok pénzsóvársága, kegyetlenkedései és erkölcsi szabadossága miatt, mégis csak sok szép eredményről is számolnak be a színes népek közt a hódítókkal karöltve végzett munkájuk nyomán. Egyik-másik hithirdető kalandos utazásai, legendába illő élményei szájról-szájra jártak az itthoniak körében és mindenkinek az érdeklődését ráirányították az új világrészekben folyó missziós tevékenységre. A *conquistador* ok mellett ezek a kimondottan csak lelki hódítók álltak az érdeklődés középpontjában és amekkora éhséggel várták az itthoniak a híreket újabb hódításokról, ugyanolyan lázas figyelemmel kísérték a hithirdetők útrakelésével, működésével kapcsolatos újságokat.

*

A másik nagy tény, amely a 16. század első harmadában kiemelkedően nyomot hagyott a történelem alakulásában: *a török rohamos térfoglalása Európában.*

PORTUGÁLIA kemény csapásokat mért ugyan az iszlámra Ázsiában, de ezzel Európában nem torpantotta meg félelmetesen növekvő hatalmát. 1521-ben a török elfoglalja Belgrádot, 1522-ben Rhodust, 1526-ban a végzetes mohácsi ütközettel megnyitja magának az utat Bécs felé. Khair ed Din 1516-ban befészkelte magát Algírban. 1534-ben Tunisz esik el. A Földközi-tenger, a Duna alvidéke, az egész Balkán a török kezében van. X. Leó a kereszténységet fenyegető török veszedelem ellen keresztshadjáratot hirdet és nagy erőfeszítéseket tesz a nemes terv megvalósítása érdekében. De a keresztény államokat – a Pireneusi-félsziget államain kívül – annyira lekötik belső gondjaik (a vallásszakadás!) és a politikai hegemoniáért folytatott versengés, hogy nemcsak önkéntes nagylelkűsége nem vállalkoznak az összkereszténység érdekében, hanem még létük veszélyeztettségét sem ismerik fel kellő mértékben. A pápa vészkiáltása Közép- s Észak-Európa államainak fájdalmas verődése közepette a pusztában kiáltónak szavává vált.

*

A harmadik tény, amelyet figyelembe kell vennünk: *a hitújítás.* A 16. század első évtizedeiben ez még nem érezte ugyan közvet-

len hatását Spanyolországban és Portugáliában, mégis meg kell említenünk azok között a kimagasló környezetűek között, amelyek mély nyomot hagytak az Egyházat őszintén szerető nagy szellemek kifejlődésében.

A FRANCIA ÉS NÉMET EGYETEMEKEN sokat vitatták az új tanokat és önként adódott, hogy a nyíltan vagy titokban protestáns egyének csoportosulásaival szemben a katolicizmushoz hű szellemek is egymásra találtak és ösztönszerűleg bizonyos szellemi közösségekbe tömörültek. Emezeknek a lelkét az a – céljára nézve ugyan határozott, de a kivitelezés módjára nézve nagyobbára eléggé elmosódott – vágy töltötte el, hogy: az Egyház életében fellépett bajokon mindenáron segíteni kell!

*

Ebben a páratlanul mozgalmas korban, világrészek életének új irányt szabó esemény-áradatban, feszülő szellemi áramlatok mindjobban kiéleződő harcában nőtt fel *Loyolai Ignác*.

GYERMEKKORÁT valósággal átittatták a *Conquista* legendás történetei. Alig volt túl 20-ik életévén, amikor X. Leó meghirdette a keresztes-hadjáratot. Tudnia kellett arról, hogy Spanyolország és Portugália kitérték a kereszt diadaljelét az új világrészekben. Hallania kellett arról, hogy a Szentszék a két anyaország uralkodóira bízta a tengerentúli országrészek népeinek a megtérítését. Portugáliában még fennállott „Krisztus hadseregének” (Militia Christi) rendje, amelynek tagjai azt tartották kötelességüknek, hogy meghódítsák az új földrészeket a kereszténység számára. Ignác katonai dicsőséget szomjazó lelke előtt sokszor el kellett vonulniok ezeknek a képeknek. Lovagias lelkületét nem hagyhatták érintetlenül a nagy hódítások lehetőségei az új világrészekben. Egy Albuquerque és Cortez kortársa és szellemi rokona már megtérése előtt is, a sokat ígérő katonai pályafutás kezdetén, csak a keresztény lovag nemes ábrándjaitól átítatott dicsőségvágygal táplálhatta ambícióit!

A missziós gondolat a rendalapító lelkében

A Jézustársaság alapítójának életében már megtérésének időpontjától kezdve megtaláljuk a missziók eszméjét. Már a Lelkigyakorlatokban az egyik alapvető elmélkedés a Krisztus királyságáról szóló, aki a „hitetlenek minden országát”, „*az egész világot*” meg akarja hódítani. A megtestesülésről szóló szemlélődésben is ismételtén ráirányítja figyelmét „*az egész földkerekségre, tele emberekkel*” ... A megtért lovagnak Manréza után első dolga, hogy útrakel Jeruzsálem felé, mégpedig, hogy a lelkeken segítsen. P. Polanco szerint: Szent Ignác a szent helyek látogatása közben „hirdetni akarta a hitetleneknek az igaz hitet és Krisztus tanítását”. Tehát a misszió gondolata már 1523-ban középponti helyet foglalt el Szent Ignác lelkében. Évek múltán, amikor Párizsban első társait gyűj-

tötte maga köré, az ő hatására, mint Rodriguez Simon tanúsítja, valamennyien „leírhatatlan vágygal voltak eltelve, hogy Jeruzsálemben menjenek és ott embertársaik üdvére szenteljék életüket”. 1534-ben a Montmartren tett fogadalmukhoz is azt a záradékot fűzték, hogy mindenekelőtt a Szentföldön igyekeznek az igaz hitet terjeszteni a pogányok között. Mindebből kétségtelen, hogy a missziók gondolata volt a *legelső cél*, amelyet a Jézustársaság alapító tagjai maguk elé tűztek. Nem későbbi toldalék volt ez, nem váratlan körülmények folytán utóbb felmerült módosulás. A protestáns Bechmer is azt mondja, hogy a mag, amelyből a Társaság kifejlődött, „a Szentföldön vállalandó, mohamedán-misszióra irányuló diák-szövetség” volt.

Mikor aztán szentföldi tervük dugába dőlt s az első társak a további teendőkről tanácskoztak, a misszió gondolata itt is állandóan szemük előtt lebegett.

Mindjárt az első megbeszélésen ezt a kérdést tárgyalták: „Miután már magunkat és életünket felajánlottuk Krisztus Urunknak és földi helytartójának, hogy oda rendeljen, ahol hasznosabbnak látja működésünket, – akár Indiában, akár az eretnekek között, bármiféle hívők vagy hitetlenek között – megfelelő lenne-e, ha társaságba egyesülnénk és az engedelmesség fogadalmával is lekötönnék magunkat?” E megbeszélésnek eredménye az lett, hogy nemcsak rendbe tömörültek, hanem elhatározták, hogy a hármasság fogadalmához negyediket is csatolnak: a pápa iránt való különös engedelmesség fogadalmát, hogy bárhova küldje őket, azonnal útrakelnek a világ bármely tájára, ahol az igaz hitet terjeszteni kell.

Még nem is történt meg az új rend pápai jóváhagyása, máris maga a Gondviselés jelölte ki az alakuló Társaság missziós rendeltetésének útját. III. János portugál király követe, Mascarenhas útján misszionáriusokat kért tengerentúli országai számára a „párizsi doktorok” közül, ahogy ekkor ezt a kis társaságot nevezték. III. Pál pápa 1538-ban ugyan visszautasította a spanyol királynak ilyen irányú kérését, azonban a portugál királynak engedett és két jezsuitát ígért neki, azok kiválasztását. Szent Ignácra bízván. Ignácnak csak a választás körül lehettek nehézségei, mert valamennyi társa: Faber, Lainez, Bobadilla és Rodriguez Simon vágyainak netovábbja az volt, hogy külföldi misszióba jussanak. Mascarenhas névszerint Rodriguezt és Bobadillát kérte, mivel ezeket közelebbről ismerte. Ignác 1540 márciusában útnak indította Rodriguezt és vele együtt – Bobadilla megbetegedése miatt – Xavéri Ferencet. Rodriguezt aztán a portugál király annyira megkedvelte, hogy magánál tar-

totta, de Xavéri Ferenc eljutott Indiába s mint tudjuk, a hithirdetői buzgalomnak ott valóságos csodáit művelte. Xavér Lisszabonból már akkor elindult missziója felé, amikor a Szentszék formailag még jóvá sem hagyta a Társaságot.

A Társaság törvénykönyve

A Társaság törvénykönyvét az itthoni hitvédelem, hiterősítés és hiterjesztés mellett a voltaképeni missziós eszme lengi át. Már a III. Páltól jóváhagyott alaptervezet (Formula Instituti) az új Társaságnak célját magát így jelöli meg: a Társaság „főképp arra alakult, hogy nagy gonddal szolgálja a lelkek előmenetelét a keresztény életben és tanban, valamint a *hit terjesztését*, nyilvános prédikációk és Isten igéjének szolgálata, a lelkigyakorlatok, a szeretet művei, főleg az ifjúság s az egyszerű nép oktatása által a hitben s a krisztushívők gyóntatása s lelki vigasztalása útján”. A III. Gyula által jóváhagyott tervezetben ez még világosabban így hangzik: Ez a Társaság „főleg azért alakult, hogy a hit védelmét és *terjesztését* s a lelkeknek a keresztény tanban és életben való előrevitelét szorgalmazza”. A 4. fogadalom értelme is az, hogy „bármit parancsolna a mindenkori római pápa a lelkek java és a *hit terjesztése ügyében* s *bármely vidékre küld ki minket, vagy akár a törökök vagy bármely hitetlenek közé, akár Indiába is, vagy bármily eretnekek, szakadárokok vagy más hívők közé*, minden húzódozás vagy mentegetőzés nélkül azonnal engedelmeskedjünk, amennyire csak tőlünk telik”.

A Jézustársaság tehát nemcsak valóságban s talán a körülmények folytán fejlődött az Egyház egyik legerősebb missziós rendjévé, hanem kezdettől fogva s már alapelgondolásában is *missziós szerzetnek indult*.

Joggal írja a francia Goyau: „Először jelenik itt meg az Egyház életében egy szerzetesintézmény, amelyben az engedelmisség fogadalma minden tag számára köteletségévé teheti a misszióba való küldetést és amelyben a rend tagjainak egy része erre külön fogadalommal is kötelezte magát.” Más szóval: Először alakult meg egy szerzet, amely ha nem is kizárólag, de kifejezetten a misszióknak szentelte magát. Először rendelkezik a pápa olyan szervezettel az Egyházban, amelynek tagjait a rendfőnök a missziókba küldheti, a nélkül, hogy az illetők maguk is kérelmeznék a misszióba való küldetésüket. Igaz ugyan, hogy a rendfőnök ritkán él ezzel a hatalmával, – rendszerint csak azt küldi ki a missziókba, aki ezt önként

kérelmezi s kérelmezőben nincs is hiány soha – de a rend szabályai szerint megteheti a nélkül s voltak esetek, amikor meg is tette.

EZ EDDIG ISMERETLEN DOLOG VOLT az Egyház életében. Az eddigi szerzeteseknél sehol nem találjuk a külföldi missziókat a szerzetnek a sajátos munkái között. Szent Benedek szabályában egyetlen szó sem esik a misszióról; a domonkosrendiek eredeti szabályában sem szerepel még kifejezetten a misszió gondolata. Szent Ferencnek a szabálya említi, hogy ha valamelyik testvér Istentől sugalmazva arra érez ösztönzést, hogy a mohamedánokhoz, vagy más hitetlenekhez menjen, kérjen rá engedélyt a provinciálístól. A Szent Ferenc-rendnél tehát már kifejezetten szerepel a missziós tevékenység, a Szentszék megbízza a rendet missziós területekkel, az elüljáróknak kötelességük is buzdítani az alattvalókat erre a munkára, azonban senkit sem *kötelezhetnek* ennek a munkakörnek az elvállalására. Hogy mennyire más Szent Ignácnak az elgondolása a Társaság missziós munkáira nézve, elég lesz összehasonlítani a Szent Ferenc rendjének és a jezsuita rendnek két kiváló jogászát, akik ezt a kérdést tárgyalják. Carron Raymund neves 17. századbeli ferencrendi jogász azt a megállapítást teszi, hogy súlyosan vétkeznek az elüljáró, aki parancssal kötelezné valamelyik alattvalóját, hogy misszióba menjen, mert az ilyen munkakör testileg és lelkileg egyaránt felette veszélyes. Suarez, a jezsuita rend nagy teológusa és jogásza viszont a jezsuita rendre nézve megállapítja, hogy a Társaság mindenegyes fogadalmas tagja egyszerűen az engedelmisségi fogadalma alapján is küldetést kaphat elüljáróitól bármilyen misszióra, tekintet nélkül, hogy az a misszió közeli-e vagy távoli, veszélyes-e vagy sem. A Társaság Konstitúciói is rendszerint csak általánosságban beszélnek a „missziókról” és nem tesznek különbséget távoli vagy közeli misszió között. Az Általános szabályokban, amelyeket még Szent Ignác fogalmazott meg, de csak a halála után közölték a Társasággal, ezt olvassuk: „A mi hivatásunkkal együttjár, hogy a világ bármi részén megforduljunk, ahol Isten dicsőségére és a lelkek javára valamit tehetünk.”

Hogy mekkora súlyt helyezett Szent Ignác a Társaság missziós működésére, kitűnik abból is, hogy maga erre a munkatérre mindig különleges figyelmet fordított. Már az sem jelentőség nélkül való, hogy a misszióknak adta oda legértékesebb és legkedvesebb fiát, Xavért s hogy ő maga hazulról állandóan a legnagyobb odaadással segítette őt nagy feladatában. Túlzás nélkül megállapíthatjuk, hogy a missziókba küldött utasításai által Szent Ignác vetette meg a modern missziós apostolkodás módszerének az alapjait. III. János portugál király jóindulatát mindenekelőtt arra használta fel, hogy 1542-ben Coimbrában tanulmányi házat alapított, amelyet ő a távolkeleti missziók szemináriumának szánt. Rómából és Párizsból 12 jezsuita papnövendéket küldött Coimbrába, mint ennek az új kollégiumnak az első tanítványait. Számuk 1547-ben már 115-re emelkedett, közöttük előkelő portugál családok gyermekeit találjuk. A Társaság

egész missziós történetében egyetlenegy kezdeményezés sem jutott ekkora jelentőségre, mint ez a kollégium: 1542-től 1725-ig 1650 misszionáriust nevelt Ázsia és Afrika számára, 1549-től 1724-ig pedig kb. 400-at küldött Brazíliába és Maranon vidékére. Csak ennek a coimbrai kollégiumnak volt növendékei közül 63-an vértanúhalállal haltak meg.

Hamarosan az alapítás után máris elindultak az első misszionáriusok Coimbrából. 1544-ben hárman Indiába, 1546-ban újra tízen szintén Indiába, 1547-ben négyen Kongóba, 1548-ban tízen, majd 1549-ben hatan Brazíliába. Lisszabon népe nagy ünnepélyességgel kísérte az apostolokat útjukra. Coimbra hamarosan a missziós életnek egyik központjává lett. Nemsokára egy indiai is megfordult az intézet falai között, sőt a nagy hírnévre szert tett első japán jezsuita, Bernát is. III. János maga taníttatott és kereszteltetett meg a coimbrai kollégiumban egy indiai követet. Ugyancsak ott taníttatott egy mauritániai is, akit Ceuta püspöke keresztelt meg.

Szent Ignác élete végéig a szíven hordozta a coimbrai kollégium felvirágzását, ugyanakkor a megkezdett missziókról is állandóan gondoskodott. Minden hónapban az indiai missziók szándékára külön szentmisét mondatott. Gyors térfoglalásukat a legnagyobb figyelemmel kísérte és mihelyt úgy ítélte, hogy a misszió eléggé kifejlődött, külön rendtartományi rangra emelte azt. Xavért elhalmozta bátorító és vigasztaló leveleivel. Az Indiából jött beszámolókat viszont lemásoltatta és kiosztatta a Társaság házaiban, sőt eljuttatta azokat a Társaság jötevőihez is. Ezzel igen sok hivatást támasztott és sok adományt is ért el a misszió javára.

Xavér nem is győz neki gondoskodásaiért hálálkodni. 1552 január 22-én így ír: „Az ön hozzám való szent szeretete közölte velem azt az élénk vágyat, hogy látni szeretne, mielőtt földi életét befejezi. A mi Urunk Istenünk tudja, mekkora hatással voltak lelkemre ezek a szeretettől diktált szavak és mennyit könnyezem napnap után, valahányszor azokra gondolok, örvendek azon, hogy ez még megtörténhetik, hiszen az engedelmesség számára nincs lehetetlenség.” A Gondviselés azonban úgy rendelkezett, hogy a két nagy szent itt a földön nem találkozott többet egymással. Szent Ignác ugyan valóban hazarendelte Xavért, nem csupán barátsága és szeretete jeléül, hanem sokkal inkább azért, mert remélte, hogy Xavér hazatérése Európában nagy haszonnal járhat a missziókra nézve. Nagyon jól látta azt a hatást, amit ez a rendkívüli személyiség tízesztendő, legendákba illő apostoli működése után tehetett

a portugál királyra és a pápai udvarra, vagyis arra a két emberre, aki döntő szerepet játszott akkor a pogány világ megtérítésében. Amikor azonban Ignác 1553 június 28-án Xavéri Szent Ferencet csakugyan hazarendelte, ez már hat hónapja halott volt: Szancián-szigetén visszaadta lelkét Teremtőjének.

Ignác Xavér halála után is éppúgy szívén viselte az ázsiai missziók ügyét. Ugyanakkor azonban Afrikára és Amerikára is gondolt. III. János kérésére 1547-ben indította el az első hithirdető jezsuitákat Kongóba. Ez a vállalkozás rövid idő múlva félbeszakadt, a fiatal szerzet még nem rendelkezett annyi erővel, hogy minden feladatot vállalni tudott volna; Kongóban csak 300 év múlva valósultak meg Szent Ignác álmái. Nagyobb sikerrel járt a misszió Abessziniában. Ez az egyetlen keresztény állam Afrikában állandóan nagy küzdelemben volt az iszlámmal, amely minden oldalról körülzárt. A népuszorongatott helyzetében Portugáliához fordult segítségért, s III. János azonnal értesítette III. Pál pápát és hangsúlyozta, mekkora jó származnék az Egyházra nézve, ha ezt az alkalmat missziós célból is kihasználná. Ugyanakkor kérte Szent Ignácot is, hogy tegye magáévá az ügyet s jelöljön ki neki páttert, akit etiópiai pátriárkának lehetne kinevezni. Szent Ignác P. Fabert jelölte ki erre a tisztségre. Abesszínia ekkor területre nagyobb volt, mint Olaszország, Franciaország és Spanyolország együttvéve. Ez természetesen nagy lelkesedéssel töltötte el Szent Ignácot; íme, itt az alkalom, hogy egész óriási birodalmat kiragadjunk az iszlám kezéből. Szent Ignácot annyira elragadta ez a lehetőség, hogy a portugál királynak a pápa jóváhagyása esetén felajánlotta az egész Társaságnak a segítségét, sőt kijelentette, hogy ő maga is hajlandó Etiópiába menni, hogyha a Társaság professzusai ehhez hozzájárulnak. Faber azonban meghalt s a portugál királyt is egyelőre más gondok köztölték le, úgyhogy az abesszin misszió ügye késedelmet szenvedett. Mikor végre 1553-ban III. János jelezte, hogy most már elküldi a pátriárkát két segédpüspökkel és 12 jezsuita misszionáriussal együtt, Szent Ignác szinte úszott az örömben. Nunez Barretót nevezte ki pátriárkának, aki eddig Marokkóban működött.

AMÍG EZ ÉS HITHIRDETŐ TÁRSAI útnak indulhattak, ismét bizonyos idő telt el s Szent Ignác ezt a késedelmet arra használta, hogy a Rómában időző abesszíniai papokkal lépett érintkezésbe, lefordította az újszövetséget etiópiai nyelvre, nagy anyagi áldozatok árán ki is nyomatta azt és 300 példányt elküldött belőle Lisszabonba. Előre beleélte magát azokba a különféle nehézségekbe, amelyek az új pátriárkát érhetik rendeltetési helyén, azért a pápánál egészen rendkívüli felhatalmazású-

kat eszközölt ki számára és teológusokkal kidolgoztatta több erkölcstani kérdésnek a megoldását, hogy később a pátriárka ezek alapján dönthesse az esetleg felmerülő hasonló esetekben. Szent Ignác figyelme mindenre kiterjedt: ő maga írt kis tanulmányt az Egyház egységéről és a pápa primátusáról a „titokzatos János pap” számára. Ugyancsak kis útbaigazítást állított össze P. Nunez számára, hogy milyen módszerrel próbáljon hatni a négus és a nép lelkére. Nem térhetünk ki ennek a rendkívül tanulságos dokumentumnak részletezésére, csak annyit jegyzünk meg, hogy ez is csodálatosan rávilágít Szent Ignácnak missziós szervezőképességére. A Társaság törvényei szerint a professzusok semmiféle egyházi méltóságot nem vállalhatnak. Itt pedig arról volt szó, hogy a misszió érdekében pátriárkává és püspökké nevezzenek ki jezsuitákat. Szent Ignác hosszas megfontolás után úgy döntött, hogy a szóbanforgó páttereket fel kell menteni erre vonatkozó fogadalmuk alól, egyrészt az ügynek kivételes fontossága miatt, másrészt pedig azért, mivel „lényeges különbség van a mi országaink püspökségei és az Etiópiában felajánlott között, mert az előbbiek fénnel és kényelemmel járnak, az utóbbinál csak fáradtság és munka várja az embert”. III. János szinte elragadtatással beszélt Szent Ignácnak az egész haditervéről és egész terjedelmében magáévá tette az abesszíniai misszióra vonatkozó utasításokat. 1556 március 30-án végre Nunez pátriárka és társai elindulhattak Abesszínia felé. Sajnos a vállalkozás nem sikerült, mikor ugyanis megérkeztek, hamarosan kiderült, hogy Európában tévesen magyarázták a négus kérelmét, és a négus tulajdonképpen rászedte Lisszabont is, Rómát is. Valójában csak katonai szövetséget akart Portugáliától és néhány latin szertartású papot akart kérni az országában tartózkodó portugálok számára. De ez már nem tartozik ide.

Szent Ignácnak még halála előtt megvolt az a vigasztalása, hogy fiait elküldhette a távoli Amerikának meghódítására is. Még a rend jóváhagyása előtt, 1538-ban, V. Károly követe azt kérte a papától, hogy adjon neki néhány hithirdetőt az új alakulat tagjai közül Mexikó számára. A pápa ekkor nem teljesíthette a császár kérését; nagyon kevesen voltak akkor még a rendtagok és a pápa nem akarta őket eddigi fontos munkakörükből kiemelni. 11 évvel később Szent Ignác végre teljesíthette III. János sürgető kérését és elküldhette az első expedíciót Braziliába P. De Nobrega Emmanuel vezetésével (1549). A misszió hamarosan oly gyönyörűen felvirágzott, hogy még maga Szent Ignác 1553-ban külön rendtartománnyá emelhetette.

Nagyon messze vezetne akárcsak az alapítónak minden, a missziókra vonatkozó szándékát és fáradozását ismertetnünk, még lehetlenebb pedig egy rövid tanulmányban arra a kérdésre bővebben megfelelnünk, miképp valósította meg a Társaság a legelső kezdettől fogva a rendalapító elgondolásait a külföldi hiterjesztés mezején. Ez az ismertetés köteteket igényelne. Azért itt csak néhány összefogó vonásra kell szorítkoznunk.

A Társaság missziós munkája

Ha a Jézustársaság soha más hithirdetőt nem termelt volna, mint az egy *Xavéri Ferencet*, ezt a második Szent Pált, India és Japán apostolát, már ezzel is örök időkre beírta volna nevét a katolikus hittenjesztés évkönyveibe. Róla is egész kötetekben kellene szólnunk; kénytelenek vagyunk a részleteket illetőleg itt is a közösen forgó irodalomra utalni.¹

A rendalapító missziós lelkülete, s főleg mindjárt az első időben Xavéri Szent Ferencnek s a többi misszionáriusnak levelei oly lángoló lelkesedést ébresztettek a Társaság tagjai közt a missziók iránt, hogy a rendtartományok vezetőit s magát a római központot állandóan levelek százai ostromolták a misszióba küldetéséért. Főleg Xavér levelei borították valóságos lázba a Krisztusért nagy tettekre, sőt vértanúságra vágyó rendi fiatalságot. Maga Canisius Szent Péter, mint a német rendtartomány főnöke, az egész rendtartományt felajánlotta Szent Ignácnak a missziók számára. S valóban csakhamar egész hadoszlopok vonultak ki a világ legkülönbözőbb tájaira Krisztust vinni el a népeknek, amelyek évezredek óta sötétségben s a halál árnyékában ültek. Jellemző, hogy amikor pl. a fiatal brazíliai hithirdető, P. Azevedo Ignác Európába jött vissza, hogy új hithirdetőket toborozzon, a rend tagjai közül csakhamar 39-en csatlakoztak hozzá, legnagyobb részt fiatalok, s indultak el Brazília felé, hogy aztán mindjárt az Azori-szigetek táján kálvinista kalózok kezébe kerüljenek s egy szálíg vértanúságot szenvedjenek, még mielőtt céljukat elérték. De Ázsiába is egyre-másra indultak újabb és újabb hithirdető csapatok. Pedig akkor a hajózás rendkívül nehéz és veszélyes volt; sokszor nagy szerencsének tartották, ha három hajó közül kettő útközben el nem pusztult a viharokban.

A kezdeti lángolás primitív eszközökkel is beírta, de a 17. század elejétől kezdve a jezsuiták, alapítójuk szelleméhez híven, az észszerű és nagystílűen szervezett missziós tevékenység módszereit is nagyobb mértékben kezdték beállítani a hittenjesztés szolgálatába. Szinte egyszerre indulnak meg a világ legkülönbözőbb pontjain az ezirányú nagyszerűbbnél-nagyszerűbb missziós kezdeményezések.

Indiában P. de Nobili, a madurai misszió megalapítója érzi meg először, hogy a páriák megtérése még semmiképp sem jelentheti

³ L. Bangha: Képek a jezsuiták történetéből.

India megtérését, hogy ellenkezőleg: átütő hittérítői siker ebben a kasztrendszerben gondolkozó roppant birodalomban csak a művelt kasztok megtérítésén keresztül várható. Ezért maga is brahmává lesz, vezekel, böjtöl, különös fejviseletet hord, s mindenképpen alkalmazkodik a magasabb kasztok szigorú életfolyamához. Ezzel megteremtí az *alkalmazkodási* elv nagystílusú missziós módszerét, amely ugyan rengeteg ellentmondásra talál, sőt időnkint Rómában is helytelenítésbe ütközik, de végül is a missziós tevékenység termékeny és gyümölcsöző módjának bizonyul. Aquaviva Rudolf 1580-ban már a nagymogul udvarában hirdeti az evangéliumot. Felvirágzik a Xavér alapította Molukki-misszió is, valamint a hátsóindiai, főleg P. de Rhodes Sándor kezdeményezésére.

Ugyanakkor Kínában P. Ricci Máté hasonló elgondolással mint matematikus és csillagász férkőzik be a nagy falak közé, majd magába a császári udvarba, sőt a császár személyes kegyeibe, ahova mint egyszerű hithirdető soha semmi körülmény között nem férkőzhetett volna be. Valignani és Ruggieri ennek a zseniális úttörésnek tulajdonképeni kitervezői és megszervezői. Riccit követi Schall és Verbiest, az új módszernek hasonlóképp páratlan hatású és bámulatos energiájú alkalmazói. Ahol évszázadok óta egyetlen európaikat sem tűrtek volna meg, oda most ezek a jezsuiták bejutottak: nem a nyílt hithirdetés által, hanem azzal, hogy napfogyatkozásokat mondtak be előre, óraműveket és vízigépeket szerkesztettek, ágyút öntöttek, megismertették a császárt s Kína előkelőségeit az európai naptárral, a hárfával, a távcsővel, a mennyiségtan, földrajz, csillagászat és európai irodalom csodáival. Maguk kitűnően megtanultak szanszkritul s az ősi indiai irodalom szentkönyveiből és klasszikusai-ból érveltek a keresztény alapigazságok mellett. Az eredmény csakugyan bőséges volt: Kínában szabad lett az eddig halálbüntetés alatt tilos keresztény ígehirdetés és Kanghi császár már arra is gondolt, hogy egész óriási birodalmával együtt keresztény lesz. Nem a jezsuiták hibája, hogy ez a nagyszerű terv elakadt...

Míg Indiában és Kínában a jezsuita hithirdetők ilyen újszerű módszerekkel állították fel Krisztus diadalmas keresztjét, addig Dél-Amerikában egészen legendába illő kezdeményezésekkel írták be nevüket a rend tagjai a katolikus hitegyesítés történetébe. Ezt a tevékenységet egyetlen szóval jellemezhetjük: *redukciók*. A jezsuiták a paraguayi redukciókban, e keresztény indián mintatelepekben és mintaállamban a keresztény gyarmatosításnak és népcivilizálás-

nak olyan csodáit teremtették meg, amelyeket azóta is csak tisztelettel és bámulattal emleget az elfogulatlan kultúrtörténet.

S miközben India, Kína, Dél-Amerika szinte rohamlépésben jutott előre a keresztény hit befogadása útján, Afrikában P. Paeznek sikerült, bárha sajnos csak rövid időre, megvalósítani Szent Ignác és Nunez Barreto pátriárka álmát: egész Abesszíniát átvezetni a katolikus egységbe.

Ugyanakkor azonban Észak-Amerika mérhetetlen területein is mindenfelé ott sűrögnek-forognak a jezsuita hithirdetők, behatolnak Kalifornia és Kanada eddig ismeretlen vidékébe, felfedezik a Mississippit, vérüket ontják a huronok és irokézek között, segítenek keresztény kultúrát teremteni Mexikótól s az Antilláktól Montreálig és Quebecig. Braziliában P. Anchieta művel valóságos csodákat, megalapítja többi közt São Paulo városát, ő építi brazil földön az első iskolát s foglalja elsőnek rendszerbe a brazíliai ősnyelveket.

A jezsuita missziósok ott működnek a mohamedánok, valamint a keleti skizmatikusok között számos országban: a görög szigeteken, Konstantinápolyban, a Balkánon és főleg Perzsiában. Amikor a Társaság rendszeres üldözése a 18. század második felében megkezdődött, a Társaságnak 3276 tagja működött a pogány missziókban, ami az akkori viszonyok között egészen kivételesen nagy szám. A jezsuiták hiterjesztői tevékenységének a jelentőségét körünk egyik legkiválóbb misszió-történésze, Fr. Schwager S. V. D. ezekkel a szavakkal foglalja össze: „Legelsősorban a Jézustársaság kimagasló teljesítményének kell tulajdonítanunk, hogy a középkort követő missziós-korszak a legdicsőségesebb az Egyház közel kétezereves történelmében.”³

A jezsuita hithirdetés sajátosságai

Mint hogy teljesen lehetetlen, hogy a jezsuita missziók változatos történetéről, legendás hőstetteiről, szembeszökő nagy alakjairól itt akárcsak vázlatos képet is adjunk, igyekeznünk kell inkább rövid vonásokban összefoglalni a Társaság missziós tevékenységének sajátosságait.

A Jézustársaság hithirdetői tevékenységét mindenekelőtt *a teljes odaadás*, az áldozatot nem néző, hősi elszántság jellemzi. Egy világ közepén, amelyben az idegen tájakra özönlő tömegek közt mindenütt csak önzést és evilági érzületet látunk, ahol csak az

² Die kath. Heidenmission in der Gegenwart, Steyl 1907, 16. 1.

arany számít, meg a nő, a kényelem és a dicsőség, az evilági előnyök és élvezetek: itt egy több ezer embert számláló csapat, amelynek minden tagja rég leszámolt ezekkel a földi érdekekkel. Emberek, akiknek nem jelent semmit többé sem fény, sem dicsőség, sem kényelem, sem vagyon, csak egy: Jézus szeretete s a lelkek megmentésének izzó, lázas vágya, és akik éppen ezért szembeszállnak minden veszéllyel, kimennek a világ legzordonabb és legidegenebb tájaira, ezer nélkülözés, veszedelem, éhség, elhagyatottság közé, vademberek és vadállatok világába s minden testi-lelki erejük végső megfeszítésével fáradságosan és verejtékesen egy-egy oázist teremtenek Krisztus keresztyé számára. Más szerzetekben sem hiányzik ez a hatalmas, apostoli és hősi lelkület, természetesen; az életszentség és vértanúi készség másutt is gyönyörű diadalokat arat. De mintha itt ez a lendület és ez az odaadás kezdettől fogva különös erővel mutatkozott volna meg és máig sem mutatná legcsekélyebb jelét sem annak, hogy ki akarna halni, el akarna halni a Társaság igazi fiainak lelkében.

Talán ennél is sajátosabb és egyénibb vonása a jezsuita hithirdetői tevékenységnek: a *tervszerűség*. Nemcsak tenni, dolgozni, áldozni és szenvedni Krisztus hitének terjesztéséért, hanem ezt a terjesztést lehetőleg okosan, szakszerűen, bizonyos messzemenő haditaktika programja szerint hajtani végre: ez itt az a vezérmotívum, amelyet a Társaság hithirdetői alapjában magának Szent Ignácnak zseniális hadászati szelleméből merítettek. A Társaság törvénykönyvének ama klasszikus fejezete, amely az apostoli munkák és munkamódok helyes egymásutánjáról szól (VII. 1), a jezsuita hithirdetőknek a vérükbe ment át. Nem pillanatnyi hevület, nem az egyéni ötlet, nem a hirtelen elérhető siker itt a legfőbb zsinórmérték, hanem mindig a messzenéző s átfogó s az ehhez szabott tervszerű cselekvés. Ha pl. Xavéri Szent Ferenc szinte lázas nyughatatlansággal jár be egész hatalmas országokat, szinte csak végigszáguldva rajtuk: ezt a felületes szemlélet elsietett, mélyre nem ható, külső eredményekkel beérő kapkodásnak nézhetné, holott valójában éppen nem az, hanem az ellenkezője: ő missziós-főnök volt, úttörő, hadvezér, akinek haditerveket kellett kidolgoznia egész Ázsia megtérítésére s azért mindent előbb maga akart látni s maga végigpróbálni, hogy aztán alattvalóinak s követőinek megjelölhesse a legcélravezetőbb utakat. A tervszerűség célkitűzése hajtja pl, abban, hogy Japánba siet, amelynek kiváló népi tulajdonságait annyira dicsérték előtte; hogy itt is először a császárral akar beszélni;

majd midőn észreveszi, hogy Japán megtérítésének kulcsa Kína: mindenáron oda igyekszik behatolni. A tervszerűség legmagasabb foka nyilatkozik meg a paraguayi redukciók intézményében is: a jezsuiták itt nem voltak szigorúan véve kezdeményezők, mert a redukciók gondolata eredetileg a ferencendi hithirdetőké volt, de ők ragadták meg ezt a missziós módszert legnagyobb erővel s céltudatossággal, s fejlesztették azt páratlan tökéletességre, nagyon jól látván, hogy az ilyen tervszerű és intézményes térítés sokkal többre visz, mint a mégoly odaadó, de tervszerűtlen fáradozás, amelynek gyümölcsseit utólag mégis elpusztítja a meg nem felelő környezet.

Harmadik szembeötlő vonása a jezsuita térítésnek: az *alkalmazkodás*. A jezsuiták mindig megszívték az apostol mondását: „Mindenkinek mindene lettem, hogy mindenkit megnyerjek.” Tudták, hogy mellékes dolgokért a lényeg feláldozni nem szabad, s hogy a Krisztus-ország terjesztésének útjából lehetőleg el kell gördíteniük azokat az érzelmi akadályokat, amelyek nem annyira a pogányságnak, mint inkább a nemzeti szokásoknak és nemzeti kegyeletnek kifejezői. Innen indult ki az alkalmazkodási módszerük, amelynek hatalmas eredményeket köszönhettek, s amelyből aztán a más módszereket követők, a meg nem értők, néha talán féltékenyek részéről annyi és oly heves támadás irányult ellenük. Kína ma talán keresztény volna s vele együtt esetleg Japán is, ha akkor a jezsuiták módszerét a jóakaró félreértés el nem gáncsolja. A hosszú és kellemetlen emlékü rítusvita, amelyre itt részletesen nem térhetünk ki,³ végül is a jezsuiták módszereinek római elítélésével fejeződött be s a rendnek kétszáz éven át kellett viselnie a megbélyegeztetést, hogy túlságos engedményeket tett a „pogány” szertartásoknak, - míg végre most, legújában, XI. Pius és XII. Pius alatt, ismételen olyan újabb határozatot hozott ebben a kérdésben a Propaganda-kongregáció, amely a jezsuiták alkalmazkodási módszerét fényesen igazolja. Ezek a határozatok bizonyos kikötések és feltételek mellett újra megengedettnek jelentik ki a nemzeti szertartások tiszteletben tartását az ázsiai országokban, még ha azok pl. Konfucse s ai ősök emlékezetének szólnak is; és ebben arra az alapra helyezkednek, amelyet a jezsuiták mindig hangoztattak, hogy ezek a szertartások alapjában véve nem vallási, hanem csupán világi, nemzeti, családi és kegyeleti tények, s a babonás félremagyarázások elhárítására elég ennek a különbségtételnek nyílt hangoztatása.

³ L. Bangha: Képek a jezsuiták történetéből.

A jezsuita missziók az újabb korban

A Társaság feloszlata (1773), s azt megelőzőleg a portugál és spanyol rendtartományok megsemmisítése a missziókra nézve soha többé jóvá nem tehető csapást jelentett. Főleg a végső feloszlátás után számos missziós püspök szinte kétségbeesetten jelenti Rómába egész nagyszerű missziós területek árván maradását, felbomlását, megsemmisülését. Ezzel persze a feloszlátást keresztül-erőszakoló szabadgondolkozó és janzenista miniszterek nem sokat törődtek, Rómának pedig meg volt kötve a keze. Csak lassan és hiányosan tudták más szerzetesrendek s világi-papi testületek hithirdetői, akiket a maguk missziós munkája amúgy is éppen eléggé elfoglalt, a jezsuita missziók helyén is újabb hithirdetői tevékenységet szervezni.

A visszaállítás (1814) után a Társaság hamarosan ismét megjelent a missziók terén is. 100 évvel visszaállítása után (1914-ben) 28 missziós-területen 1971 rendtagot foglalkoztat (1266 áldozópap, 229 papnövendék, 476 segítőtestvér). Ez a szám a legutóbbi 25 év alatt majdnem megkétszereződött. 1939-ben ugyanis 2145 áldozópap, 975 papnövendék és 665 segítőtestvér, vagyis összesen 3785 jezsuita hithirdető működött a rend 47 nagy missziós-területén. Nem kellett hozzá száz év és a Jézustársaság ismét a legelső helyre jutott a misszionáló szerzetek között. Ha a régi Társaságban, főleg a portugál és spanyol páterek jártak elől a missziós tevékenységben, most a vezérszerepet a franciák vették át s nyomukban a belgák. Kimagasló jezsuita hithirdetők e korban: P. de Smet Észak-Amerikában, P. Lievens és Hoffmann Indiában. A Társaság egyik fáradságos, de nagyjelentőségű missziós kezdeményezése a tokiói katolikus egyetem, valamint a többi missziós egyetem: Bombay, Calcutta, Trichinopoli, Zikawei, Beirut. Az új Társaságban főleg a bennszülött papság nevelésére fordít a rend nagy gondot s e célból egész sor missziós szemináriumot vezet az egyes missziós országokban. A tulajdonképeni igehirdető misszionáláson kívül lapok, nyomdák, kórházak, csillagvizsgálók állnak a hitelesítés és hitelesítés szolgálatában. A missziós lelkesedés felkeltése és ébrentartása az itthoni katolikusok közt szintén nagy gondja a Társaságnak; 30 körül jár csak az itthoni missziós folyóiratok száma.

Szerényebb kezdetek után (a dél afrikai Zambézi) 1924 óta a magyar jezsuita rendtartomány is erősebben résztvesz a hithirdetői tevékenységben, nevezetesen Kínában a hopehi Táming vidékén; ez a missziós terület mint önálló misszió 1936 óta van a

magyar rendtartomány vezetése alatt. Első főnöke P. Szarvas Miklós, apostoli prefektus. A Kínában működő magyar rendtagok száma közel 40.

Befejezésül meg kell említenünk még, hogy a missziós munka kezdettől fogva számos vértanút is követelt a Jézustársaságtól; az 500-at jóval meghaladja ama jezsuiták száma, akik a tulajdonképeni missziók területén ontották vérüket Krisztus hitéért. Legnevezetesebb missziós vértanúi a rendnek: Miki Szent Pál, Szoán Szent János és Kizai Szent Jakab (Japán), B. Britto János (India), Brébeuf Szent János, Jagues Szent Izsák és társaik (Kanada).

*

Ezek a vázlatos vonások is eléggé igazolják azt, hogy a Jézustársaság máig hű maradt nagy alapítójának, Szent Ignácnak örökségéhez. Az az eszmény, amely a kemény és dicsőségre vágyó katonát Manréza magányában Krisztus országa egyik legkiválóbb harcosává avatta, tovább él a Társaság fiaiban. Ez az eszmény az önfeláldozásig, önmegsemmisülésig menő szeretet Krisztus iránt. Aki igazán szereti Krisztust, az nem kereshet és fogadhat el mást itt a földön, mint azt, amit Krisztus keresett; ez pedig a szakadatlan munka, nélkülözés, szenvedés, lassú felőrlődés Isten dicsőségének az előmozdítása érdekében, mégpedig a lelkek üdvösségének előmozdítása által. Ez az eszmény vezérelte ki Szent Ignác fiait 400 éven át Krisztus országának legnehezebb harctereire, ez tartotta meg bennük a lelkesedést az emberfeletti munka és a sok veszély közepette, ez tette kívánatosá számukra a megkínzást és a vértanúhalált. „Krisztus szeretete sürget minket.” (II Kor. 5, 14.) Ám „a szeretet türelmes, nyájas .. . mindent eltűr ... mindent remél, mindent elvisel”. (I Kor. 13, 4. és köv.)